

کتابدار پابرهنه^۱

نوشته جان یوکلون
ترجمه مهرانگیز صمدی^۲

چکیده: شرایط خاص کشورهای درحال رشد موانع عمده‌ای را بر سر راه کتابخانه‌های عمومی در اجرای خدماتشان بخصوص به مناطق دور افتاده روستاها به وجود می‌آورد. طرح کتابدار پابرهنه با توجه به سیستم «پزئسک پابرهنه» که برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی در چین اجرا می‌شود می‌تواند دسترسی به کتاب را برای کشورهای درحال رشد از طریق مناسبتر و ارزانتر از روشی که در کتابخانه‌های عمومی غرب با توجه به تجربه‌های فرهنگی و اجتماعی و تاریخی مغربزمین معمول است فراهم کند.

مقدمه

بنابه گفته نویسندگان کتاب کتابدار پابرهنه این نظریه ابتدا توسط لی تیچیا ر. شاهانی^۳ سفیر وقت [فیلیپین] و سناتور فعلی در دومین کنفرانس کتابداران جنوب شرقی آسیا که در مانیل در ماه دسامبر ۱۹۷۳ تشکیل شد تشریح گردید. (۱) شاهانی در خطابه افتتاحیه

1. Yocklunn, John. "The Barefoot Librarian." *Libraries Alone*. Vol 1, No 1 (1988).

۲. مدیر واحد تولید اطلاعات ارشوها و کتابخانه‌ها، سازمان صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران.

3. Leticia R. Shahani

کنفرانس چنین گفت:

ما در کشورهای آسیایی به این نتیجه می‌رسیم که توسعه کشور بایستی در میان توده‌های وسیع انجام گیرد و تمام هموطنان ما، و نه فقط معلودی ممتاز، بایستی از نعمات تمدن و فرهنگ بهره‌مند شوند. بهمین جهت است که این روزها شاهد عملی شدن نظریهٔ پزشک پابرهنه هستیم. این نظریه درحال حاضر با آموزش پیراپزشک در قلیبین برای خدمت به مناطق روستایی و جوامع دور افتاده کشورمان در حال تحقق است. آیا زمان آن نرسیده که دربارهٔ کتابدار پابرهنه یا شخصی با این خصوصیات در مناطق روستایی آسیای جنوبشرقی بحث شود؟ (۲)

تا بحال شخصی که بار این مبارزه را به دوش یکشد و مفهوم کتابدار پابرهنه را به آزمایش بگذارد پیدا نشده است.

کتاب کتابدار پابرهنه در واقع (براساس عنوان فرعی آن) بررسی پیشرفتهای کتابخانه‌ای در آسیای جنوبشرقی، با تأکید بر مالزی، است و انتخاب عنوان به این جهت بوده که فقر زیربنایی امکانات (کتابخانه‌ای) را در مناطق آسیای جنوبشرقی کلاً نشان دهد. (۳) اما این کتاب سر آن ندارد که مفهوم کتابدار پابرهنه و دکتر پابرهنه چینی را مقایسه کند و شباهت آن دو را برای خواننده مطرح نماید. در واقع به گفته نویسندگان: صریحاً بایستی اضافه کنیم از فرستادن افراد نیمه حرفه‌ای به مناطق حمایت نمی‌کنیم، گرچه به این گروه نیز نیاز داریم. (۴)

به هر صورت با توجه به تجربه‌ام در یک کشور درحال رشد طرح کتابدار پابرهنه مبتنی بر روشی که در چین برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی معمول است می‌تواند در بسیاری از کشورهای درحال رشد مفید واقع شود. با توجه به این مسئله هدف از این مقاله ارائه یک طرح مقدماتی از کتابدار پابرهنه با در نظر گرفتن شرایط خاص محلی است. این طرح به خاطر در نظر گرفتن مسائل خاص عقبماندگی این کشورها می‌تواند جایگزین با ثبات‌تری نسبت به مدل کتابخانه عمومی که در کشورهای انگلوامریکن متداول است باشد.

خصوصیات کشورهای درحال رشد

مشخصه‌های کشورهای درحال رشد عبارتند از سطح پایین زندگی، سطح پایین تولید، رشد فزایندهٔ جمعیت، سطح بالای بیکاری و بیکاری پنهان و اتکای بسیار به تولیدات کشاورزی و معادن (به عنوان نمونهٔ مربوط به رشد اقتصادی، از جمله به آثار تودارو نگاه

(۵). کنید.

این خصوصیات بیانگر اقتصاد بی‌ثبات این کشورها است که شدیداً به قیمت متغیر کالاها در بازارهای جهانی وابسته است. به همین جهت است که این کشورها برای هزینه‌های مربوط به طرح‌های توسعه اقتصادی و یا نیازهای اساسی (مانند طرح‌های بهداشتی، آموزشی و خدمات عمومی) نسبت به مسائل لوکس (به‌ظن ایشان) که برگشت مستقیم و فوری سرمایه را در برنارد اولویت قائل هستند.

بطور کلی عمده جمعیت کشورهای درحال رشد در مناطق روستایی سکونت دارند نه در شهرها، درحالی که بیشتر خدمات در شهرها متمرکز است و سهم نامتناسبی از بودجه به شهرها اختصاص داده شده است. هجوم به شهرها، یعنی مهاجرت از روستا به شهر، موجب مشکل فزاینده‌ای شده و غالباً به هم ریختن سنت‌های زندگی روستایی و تشدید حاد مشکل بیکاری در شهرها را به دنبال دارد.

غالباً شرایط قلمرو جغرافیایی کشورهای درحال رشد (بعثت کوه‌های بلند و یا اقیانوس‌های پهناور)، و جاده‌ها، در صورتی که جاده‌ای باشد، بسیار ناهموار است. لذا ایجاد ارتباط نه تنها مشکل، بلکه مستلزم هزینه بسیار زیاد است، بخصوص در مواردی که بجای مسافرت زمینی بایستی از طریق هوا، و یا با قطار طی طریق کرد.

مضافاً جمعیت در مناطق روستایی به شکلی پراکنده سکونت دارند و اجتماعات از هم دور افتاده‌اند و در نتیجه ارائه خدمات به این مناطق گران تمام می‌شود.

خدمات کتابخانه‌ای در کشورهای در حال رشد

لسترشیم (۶) برخی از مشخصات کشورهای درحال رشد را در ارائه خدمات کتابخانه چنین ذکر می‌کند: فقدان کتابخانه عمومی به شکلی که ما می‌شناسیم، وجود موانع در راه دسترسی به کتاب (اقصه‌های غیر قابل دسترسی، مشکل پیدا کردن کتاب در کتابخانه، مجموعه‌های بسته، پیش‌بینی‌های پیچیده امنیتی، سپردن ودیعه برای امانت گرفتن)، استفاده از متخصصین کتابداری فقط جهت فهرست‌نویسی کتاب، دستمزد کم و موقعیت پایین کتابداران، قائل شدن اهمیت برای کتاب بیش از خواننده.

با وجودی که طی بیست سالی که حدوداً از انتشار کتاب اشیم می‌گذرد، در بسیاری از کشورهای درحال رشد پیشرفته‌ای مشاهده شده، ولی برخی از موانع پیشرفت که او بیان کرده هنوز به قوت خود باقی است: تضاد بین فلسفه‌ها و باورهای غربی و فلسفه‌های متعارف سنتی (سنت‌های اشرافی، سنت‌های مربوط به قدرتهای رده بالا، صداقت و احترام به قبیله و غیره) اثرات دیرپای استعمار، مشکلات زبانی، وجود روشهای آموزشی بی‌نیاز از مراجعه به

مواد خواندنی جنبی و یا کتابخانه، فقدان کتابهای مناسب به زبان محلی، عدم تعهد به دانش جهانی و امثال آن.

اشیم متذکر می‌شود (۷) از آنجا که آموزش ویژه معدودی از آحاد مردم است، نیاز به کتابخانه‌های عمومی از سوی طبقات پایین به خاطر بیسوادی و تعداد کم خواننده و فقدان سیستم انتشاراتی، چندان احساس و ابراز نمی‌شود، از جانب مقامات بالا نیز علاقه و تشویقی نسبت به کتابخانه عمومی مشاهده نمی‌شود.

در طول اقامت در پایوا، گینه جدید، از طرف مسئولان و یا توده مردم ابدأ علاقه‌ای نسبت به کتابخانه عمومی مشاهده نکردم، و یا توجه بسیار کمی دیده می‌شد. از يك طرف سیاستمداران و دیوان سالاران بر این باور بودند که فقط نجبگان تحصیل کرده از کتابخانه عمومی استفاده می‌کنند و از آنجا که به اعتقاد آنها کتابخانه‌های عمومی جنبه سرگرمی داشتند در اولویت پایین‌تری قرار می‌گرفتند، مضافاً بر اینکه کتابخانه‌های عمومی به هزینه زیادی نیاز داشتند. مطلب آخر که حائز اهمیت زیادی است اینکه فقط تعداد اندکی از آنها با بنای کتابخانه عمومی جدید روی خوش نشان می‌دادند. این موضوع حتی کتابخانه‌های عمومی را که ساختمان آنها نیاز به تعمیر و بازسازی داشت شامل می‌گردید. از طرف دیگر میزان بیسوادی بالا است (با وجود اینکه تحصیلات عالی به منزله کلیدی برای به دست آوردن قدرت و ثروت محسوب می‌شود، از طریق تعدادی از دفاتر سیاسی و یا شرکتهای تجاری می‌توان در مدت کوتاهی به قدرت و ثروت رسید.) و به نظر توده مردم، مدارس، بیمارستانها و خیابانها نیازهای اولیه را تشکیل می‌دهند نه کتابخانه. و عادت کتابخوانی هنوز بین مردم رواج پیدا نکرده است.

لذا کتابخانه‌های عمومی موجود در شهرهای پایوای گینه جدید برای ادامه حیات خود دایماً در حالت جنگ و ستیز به سر می‌برند (مگر در موارد نادری که کتابخانه‌هایی به تازگی تاسیس شده باشند). تعداد کتابداران حرفه‌ای محدود است و تقریباً همگی در شهرها به کار اشتغال دارند. در چنین شرایطی عجیب نیست که عمده جمعیت ساکن در مناطق روستایی از خدمات کتابخانه‌ای بهره‌ای نصیبشان نشود. ارائه خدمات از راههایی خارج از کتابخانه تیز مطلقاً وجود ندارد. مثلاً کتابخانه سیار یا عملی نیست (بعلت فقدان جاده) یا نگهداری از آن مستلزم خرج بسیار است (جاده‌ها ناهموار است، تعداد مکانیکها کم است و تهیه وسایل یدکی سخت است). معدودی کتابخانه در روستاها دیده می‌شوند و طرح جعبه‌های کتاب^۴ نیز آزمایش شده، ولی این طرح نیز به اشتیاقی که افراد نشان می‌دهند بستگی دارد و اطمینان در تداوم حیاتش نیست. در هر صورت تمام انواع خدمات خارج از کتابخانه مستلزم وجود يك

مخزن اصلی کتاب یا کتابخانه عمومی با مجموعه کامل است همراه با کتابداران دوره دیده و يك سازمان مدیریت و امکانات لازم برای توزیع کتاب. اینها شرایط اولیه‌ای هستند که معمولاً وجود ندارند.

بسیار بعید به نظر می‌رسد که چنین شرایط زیربنایی در دولتهای کوچک و بزرگی که در، مثلاً اطراف، اقیانوس آرام و از برکت ناسیونالیسم سربرآورده‌اند مهیا باشد. این نواحی کوچک (کوچک از نظر جمعیت، مساحت و یا هر دو) به خاطر کوچک بودنشان درگیر مسائل مربوط به جمعیت و مشکلات سیاسی، اقتصادی و اجتماعی خود هستند. (۸) در نتیجه در این کشورها بسیار بعید به نظر می‌رسد که کتابخانه‌های عمومی جزو مشغله‌های عمده فکری باشد.

بالاخره، کتابخانه‌های عمومی بصورتی که در غرب شناخته شده‌اند، در زمره مؤسسات اجتماعی محسوب می‌شوند که طی زمانی طولانی و در پاسخ به نیازهای اقتصادی - اجتماعی و عوامل و نیازهای دیگر آن جوامع شکل گرفته‌اند. کتابخانه‌های عمومی در بیشتر کشورهای درحال رشد توسط کتابداران کشورهای پیشرفته و یا کتابدارانی که در کشورهای خارجی تربیت شده‌اند تأسیس گردیده‌اند. اما آیا الگوی غربی کتابخانه عمومی برای کشورهای عقب مانده‌ای که در مراحل اولیه رشد خود هستند مناسب است؟ کشورهایی که فاقد شرایط و امکانات اولیه هستند، و منابع آنها محدود و خواسته‌های آنها بسیار است. آیا کتابخانه‌های عمومی ارزشترین راه برای توزیع اسناد و اطلاعات به شمار می‌روند؟ شاید بتوان برای دسترسی به کتاب در مناطق روستایی کشورهای درحال رشد از روشی مناسبتر بهره گرفت. روشی که برپایه شرایط غالب بر کشورهای درحال رشد و با توجه به توده مردم بناشده باشد و نتوان به آن برچسب نخبه‌گرایی زد. روشی که اتخاذ آن روش و ادامه فعالیت آن ارزان تمام شود. برای تحقق يك چنین برنامه‌ای طرح پزشك پابرهنه می‌تواند الگوی مناسبی به حساب آید.

پزشك پابرهنه

بنابه گفته رزنتال و گرینز (۹) سیاست پزشك پابرهنه در چین با در نظر گرفتن این اهداف زیربنایی شد. الف. به وجود آوردن يك شبکه تأمین بهداشت که کمبود دایمی و توزیع نامناسب پزشك را جبران کند. ب. تضعیف وجهه پر قدرت حرفه پزشکی که در صحنه سیاسی دشمن اصلی مائو به حساب می‌آمد. ج. انجام تعهد نسبت به جمعیت انبوه روستایی که انقلاب را به ثمر رسانده بودند. د. تأکید بر ابتکار و حاکمیت ملی. ه. قائل شدن اهمیت برای کار عملی در برابر آموزش نظری که همواره از جانب انقلاب فرهنگی تأکید می‌شد.

اساساً نظر بر این بود که دهقانان جوان را در مراکز بهداشتی تربیت کنند، در حالی که کماکان با رفقای خود در مزارع نیز به خدمت مشغول باشند. این برنامه باعث می‌شد از مهاجرت کارگران از مناطق کشاورزی که نیاز شدید به کارگر داشتند، بطور چشمگیری جلوگیری شود و موقعیت اجتماعی مساوی بین بیمار و پزشک برقرار شود. (۱۰)

اصطلاح پزشک پابره‌نه به این علت به این کارگران بهداشت اطلاق می‌شد که ایشان مانند هر عضو دیگر جامعه اشتراکی در شالیزارها پابره‌نه و با شلواری‌های بالا زده به کار مشغول بودند. (۱۱)

این نمونه از آن رو تداوم پیدا کرد که شرایط خاص چین را در مد نظر داشت: بجای برگزین نمونه‌های جامعه غرب، چین به آزمایش يك نظام بهداشتی با تکیه بر منابع فراوان خاص اتجا پرداخت. از آن جمله نیروی انسانی بسیار، میراث طب سنتی و مؤسسات اجتماعی که اعتماد به نفس و ابتکارات محلی از خصوصیات بارز آن هستند. آموزش بهداشت به دهقانان سبب شده است از نخبه‌گرایی در چین کاسته شود و شرکت مردم در امر بهداشت به آنان ارزش و اعتبار بخشیده است. همکاریهای محلی در تقسیم مخارج خدماتی باعث شده جوامع محلی امر بهداشت را در اولویت قرار دهند و از سرمایه‌گذاریهای سرانه دولت در امر بهداشت به نحو چشمگیری کاسته شود. آموزش پزشکان پابره‌نه به طور مداوم و به تدریج، و نه در يك زمان محدود، باعث شد از فشاری که بر نیروی انسانی و امکانات موجود وارد می‌آمد کاسته شود و به سازمان بهداشتی در حال توسعه اجازه داده شود تا امکانات و نیروی انسانی جدیدی برای برآوردن این نیازها تامین نماید. (۱۲)

پزشکان پابره‌نه بخش مهمی از نیروی بهداشت را در چین تشکیل داده‌اند. در تشکیلات هر جامعه اشتراکی اینها مأموران اصلی بهداشت هستند و وظیفه اساسی بر عهده آنهاست. گونی‌یولانگ و جاثولی‌مین (۱۳) خصوصیات، آموزش و کیفیت کار پزشکان پابره‌نه را در بخش‌های برشمرده‌اند. جدیداً در بخش‌های (۱۴) تحقیقی بعمل آمده است. در این تحقیق تغییرات به وجود آمده به دنبال نظام جدید اقتصادی سیستم مسئولیت بررسی شده است.

در واقع سیاست کلی پزشک پابره‌نه در شرف تحولات قابل ملاحظه‌ای قرار گرفته است. به عوض درج‌ازدن به عنوان يك گروه شبه حرفه‌ای، پزشکان پابره‌نه ارتقاء مقام پیدا

کرده‌اند، مدرک می‌گیرند و برای بهره‌مند شدن از خدمات تمام وقت پزشکی آنها و در مسیر کند حرفه‌ای شدن به آنان دستمزد تعلق می‌گیرد. (۱۵)

در حال حاضر، پزشکان پابره‌نه راه حل موقتی برای کل سیستم مراقبت‌های بهداشتی چین محسوب می‌شوند و به وسیله آموزش‌های بهتر برای پیشبرد سیستم گام‌هایی برداشته شده است. (۱۶)

از سال ۱۹۷۸ و در پی اجرای برنامهٔ يك سوم بخش‌های حکومتی^۵، خدمات بهداشتی در چین تقویت شد. هدف این برنامه بالا بردن قابلیت فنی واحدهای بهداشت در سطح بخش، بهبود تجهیزات مراکز منتخب بهداشت، بهبود کیفیت خدمات و کمک به بریگادهای روستایی برای برقرار کردن سیستم پرداخت پاداش منصفانه به پزشکان پابره‌نه بود. (۱۷)

از آنجا که سیستم تا مرحلهٔ کمال فاصله بسیار داشت طبیعتاً قسمتهایی از آن با انتقاداتی روبرو شد. مثلاً یومینگ (۱۸) می‌گوید:

علم پزشکی عقب مانده، کمبود کارکنان لایق و کمبود حاد امکانات و تجهیزات پزشکی قابل قبول، مشکلات مزمنی را تشکیل می‌دهند که با تربیت پزشکان پابره‌نه هرچند هم که تعدادشان زیاد باشد حل شدنی نیست. مضافاً اینکه پزشکان پابره‌نه بنابر اصل طبقاتی خود انتخاب شده‌اند و نه بر اساس زمینه‌های آموزشی خویش. چنانچه در انتخاب ایشان ضوابط مناسبتری در نظر گرفته می‌شد نتیجه بهتری می‌داشت.

اما آیا نمونه پزشک پابره‌نه در کشورهای دیگر نیز قابل اجراست؟

از طرفی می‌گویند از آنجا که این نمونه با توجه به تحولات تاریخی و سیاسی چین ابداع شده، در کشورهایی که دارای فرهنگ‌های متفاوت هستند با اشکالاتی مواجه خواهد شد. مثلاً در چین موازنهٔ دقیقی بین شرکت توده مردم و کارگزاران مرکز ایجاد شده است. به این ترتیب که شهروندان موقعیت ایدئولوژیکی دولت را قبول کرده‌اند. در حالی که در امریکا شرکت شهروندان در امر مراقبت‌های بهداشتی با مقاومت‌های بسیار مواجه شد که علت آن تا حدودی به ساختار نخیه‌گرایی حاکم در جامعه امریکا ارتباط داشت. مضافاً اینکه بهداشت نمی‌تواند از عوامل سیاسی مجزا بماند. (۱۹)

از طرف دیگر سوزان ریفکین (۲۰) به برخوردهای مشابهی که دیگر کشورهای آسیایی منجمله فیلیپین و اندونزی نسبت به مسئله پزشک پابره‌نه دارند اشاره می‌کند. گرچه این

برخوردها در مناطق مختلف متفاوت است همگی در این اصول شریکند:

الف. بهداشت بخشی از برنامه‌های مربوط به پیشرفت روستا را تشکیل می‌دهد.

ب. جامعه بایستی در برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌های مربوط به کارکنان بهداشت روستا سهیم باشند.

ج. این برنامه‌ها متکی به ذخایر محلی موجود هستند.

د. آموزش کارکنان بهداشت روستا با در نظر گرفتن شرایط محلی انجام می‌شود. بنابر استدلال وی تجربه چین را نباید به خاطر اینکه فقط برای چین و یا کشورهای سوسیالیستی مناسب است مطرود داشت.

حد واسط این دو نظریه متضاد را نظرات جورج سیلور (۲۱) تشکیل می‌دهد:

... امریکا در رشته پزشکی می‌تواند از چین بسیار بیاموزد، بدون اینکه از سازمان و یا محتوای چینی نسخه‌برداری کورکورانه بنماید. ما می‌توانیم؛

نقش کمک سالمندان را در تحکیم جامعه قشر بدانیم، حس اجتماعی بودن را در جوانان تشویق کنیم، بهداشت را به مردم آموزش دهیم.

از گذشته‌ها برای آینده عبرت گیریم و به برخی روش‌های درمان سنتی روی آوریم.

بهداشت و مراقبت‌های اولیه را از دست پزشکان به درآورده به یک گروه حرفه‌ای علاقمند بسپاریم.

در مورد برنامه‌های مربوط به مراقبت‌های بهداشتی که برای مناطق روستایی سودمند است تأکیدی بعمل آوریم.

شده شگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

کتابدار پابره‌نه

به اعتقاد من براساس نمونه پزشک پابره‌نه برای مراقبت‌های اولیه بهداشتی، می‌توان از کتابدار پابره‌نه برای تأمین کتاب و اطلاعات استفاده کرد و این کار نه تنها از خدمات کتابخانه‌ای به صورت مرسوم و متداول ارزاتر تمام می‌شود بلکه در برآوردن نیازهای محلی مناسبتر است.

هدف‌های این برنامه از قرار زیر است:

- امکان دسترسی مردم به مواد خواندنی و اطلاعات در مناطق روستایی برای ترک تحصیل کرده‌ها؛
- ارائه خدمات بهتر به مناطق روستایی و در نتیجه پرکردن شکافی که بین شهرها و مناطق روستایی در این باره موجود است؛
- به مصرف رساندن منصفانه بودجه با توجه بیشتر به احتیاجات مناطق روستایی؛
- تشویق و گسترش عادت مطالعه؛

- فراهم کردن امکان مطالعه به منظور آموزش، سرگرمی و مقاصد دیگر.
 قاعدتاً هدفهای ذکر شده به خصوص سه مورد اولی بایستی مورد توجه کشورهای درحال رشد باشد. اولاً این دولتها برای تحصیلات ابتدایی و متوسطه سرمایه‌گذاری زیادی می‌کنند. در صورتی که پس از اتمام تحصیل امکانات لازم جهت حفظ مهارت‌های خواندن برای مردم مهیا نباشد و خواندن را از یاد ببرند این سرمایه‌گذاریها بی‌نتیجه مانده و عملاً از دست رفته است. ثانیاً بیشتر دولتها خود علاقمندند به مناطق روستایی خدمات بیشتری ارائه دهند. نه فقط به دلیل آنکه بیشتر رای دهندگان در روستاها زندگی می‌کنند، بلکه همچنین به عنوان وسیله‌ای برای جلوگیری از مهاجرت آنها به شهرها، ثالثاً ایدئولوژی طبقات حاکم در کشورهای درحال رشد معمولاً ایشان را متعهد می‌نماید تا امکانات را بطور مساوی در روستاها توزیع کنند.

سیستم کتابدار پابرهنه چگونه کار می‌کند؟

اول - راهنماهای ملی و ایالتی باید به ترسیم جزئیات طرح بپردازند، و برای هماهنگی سرپرستی و نظارت برنامه‌ای ترتیب داده شود و همکاری حرفه‌ای با کتابخانه‌ها برقرار گردد (مثلاً از طریق کتابخانه ملی / خدمات کتابخانه عمومی) و بودجه‌ای مقرر شود و بالاخره دستنامه‌ای در مورد کتابدار پابرهنه تدوین شود.

دوم - انجمن محلی باید تصمیم بگیرد که آیا به کتابدار پابرهنه محلی نیازمند است یا نه و سپس به برنامه ببینند و یک یا چند فرد محلی را به عنوان کتابدار پابرهنه برگزینند.
 بایستی از قبل برای افراد به عنوان بخشی از انجمن ملی امکانات لازم فراهم شده باشد (یکی از علل عدم موفقیت در فرستادن کتابدار به مناطق روستایی فقدان مسکن است) این افراد مدیران محلی را می‌شناسند و اطلاعات مربوط به نیازها و اولویت‌های خواندن را برای آن محل می‌توانند تعیین کنند. کتابداران پابرهنه را می‌توان از میان فارغ‌التحصیلان بیکار، افراد شاغل، کارگران، آموزگاران، افراد پلیس بازنشسته و غیره برگزید. شرط اساسی این است که اقلماً تا حد پایاننامه دبیرستانی تحصیل کرده باشند و نسبت به شغل کتابدار پابرهنه نیز متعهد باشند. کارشان نیمه وقت خواهد بود و از بودجه محلی یا وجوه گردآوری شده از طریق اعانات مبلغی - به صورت افتخاری - به آنها پرداخت می‌شود که صورت دستمزد نخواهد داشت.

سوم - این افراد برای آموزش به مرکز ملی و یا مراکز ناحیه‌ای فرستاده می‌شوند. پیشنهاد می‌شود این آموزش توسط کتابداران کتابخانه‌های عمومی انجام شود و دوره (یک یا چند هفته‌ای) مشتمل بر شرح وظیفه کتابدار پابرهنه، محتوای یک مجموعه‌ی اساسی کتاب،

توصیه‌هایی به خوانندگان، راه‌های دستیابی به اطلاعات (به‌خصوص آنچه مورد نیاز جامعه است) و چگونگی دستیابی به کتابها و اطلاعاتی که در محل یافت نمی‌شود، باشد. همچنین دستنامه کتابدار پابره‌نه نیز در اختیارشان قرار خواهد گرفت.

چهارم - مجموعه‌ای از کتابهای اساسی باید انتخاب، تهیه و بسته‌بندی شده، از طریق مراکز خدماتی کشور، ناحیه، استان و غیره ارسال گردد. فرض بر این است که کتابها را کتابدار حرفه‌ای برمی‌گزیند و گرچه تمام کتابهایی را که به زبان بومی و محلی منتشر می‌شود در برمی‌گیرد ولی عمده کتابها به زبان انگلیسی خواهد بود.^۶ کتابها از بودجه‌ای که توسط دولتهای مرکزی و یا ایالتی تأمین می‌شود خریداری می‌شوند. مجموعه همچنین می‌تواند شامل درخواستهای باشد مربوط به کتاب و بطور اخص کتابهای جیبی، هم از داخل کشور و هم از کشورهای همسایه و نیز از طریق مؤسسات خارجی که به کشورهای درحال رشد کتاب می‌فرستند. (تمام کتابهای اهدایی باید بررسی شوند که حتماً سطح زبان آن متناسب و محتوای آن برای مناطق روستایی جالب باشد. گرچه در برخی از کشورهای درحال رشد اعتقاد بر این است که هر مطلب خواندنی در این کشورها بهتر از هیچ است ولی تجربه نویسنده این مقاله نشان می‌دهد که بایستی بیش از این بر پایه انتخاب عمل کرد (مثلاً بیش از آنچه در کتابخانه‌های عمومی استرالیا مرسوم است). بایستی چندین مجموعه اساسی با محتویات متنوع وجود داشته باشد که به تناوب برای کتابداران پابره‌نه فرستاده شود و در طول زمان مجموعه‌ها عوض شوند.

کتابها که به دست کتابداران پابره‌نه رسید بایستی در یک ساختمان عمومی مانند مدرسه محل، ساختمان شورای دولت محلی یا کلیسای محل نگهداری شود.

پنجم - کتابدار پابره‌نه کسانی را که توانایی خواندن دارند در منطقه شناسایی کرده برای آنان مواد خواندنی فراهم می‌نماید. بعد از مدت زمانی معین، آن کتابها را گردآوری کرده به روستای تعیین شده بعدی می‌فرستد. مجموعه‌ای دیگر به نوبه خود از یک روستای دیگر برای امانت دادن به او می‌رسد. وی در محدوده امکانات موجود اطلاعات اساسی و کلی را تأمین خواهد کرد. سئوالات و درخواستهایی را که امکان برآوردن آن در محل فراهم نباشد به نزدیکترین کتابخانه عمومی می‌فرستد و کتابخانه عمومی پاسخ سئوالات و نیز کتابهای درخواستی را برای او پست خواهد کرد. کتابدار پابره‌نه همچنین می‌تواند برنامه‌ای برای مبادله کتاب جیبی سازمان دهد. کتابهای جیبی اهدایی بدون هیچ قید و شرطی مبنی بر بازگرداندن و یا ثبت آنها به کتابدار پابره‌نه تسلیم می‌شود. در واقع این کتابها جنبه مصرفی

۶. مقاله برای کتابداران پابره‌نه در فیلیپین یا مالزی نوشته شده که زبان انگلیسی در حکم زبان رسمی دوم آن کشورها. - م.

دارند، خوانندگان علاقمند ابتدا يك كتاب جیبی دریافت می‌کنند و هنگام عودت كتاب خویش (نه الزاماً همان کتابی که دریافت کرده‌اند) كتاب دیگری به آنها تحویل داده می‌شود و به همین ترتیب.

نمونه کتابدار پابرهنه که شرح آن رفت به نیروی انسانی حرفه‌ای، به قدرتی هماهنگ کننده برای حصول اطمینان دربارهٔ کارکرد سیستم به نحو مطلوب، به سازمانی جهت‌گزینش، تهیه و ارسال کتاب نیاز دارد. این سیستم به منزلهٔ مکملی برای کتابخانه‌های عمومی موجود در مراکز شهری عمل می‌کند نه به عنوان جایگزین آن.

این نمونه با توجه به وضعیت دولتهای بومی و سازمان سیاسی و اجتماعی آن قابل تغییر است و برای تطبیق آن با شرایط محلی، بایستی با جزئیات دقیق‌تری پیاده شود.

همانند پزشک پابرهنه، کتابدار پابرهنه چاره‌ای است موقت برای کشورهایی که مراحل اولیه رشد خود را می‌گذرانند، دارای جمعیت وسیع روستایی هستند و امکان ارائه خدمات به آنان بسیار کم است. در طی زمان شغل کتابدار پابرهنه بیشتر جنبهٔ حرفه‌ای به خود خواهد گرفت رسماً شرایطی خواهد داشت، و دستمزدی به صورت مقررری برای کار تمام وقت به آنها تعلق خواهد گرفت.

نتیجه

خدمات کتابخانه‌ای معمول در کتابخانه‌های عمومی در پی تجربیات کشورهای غربی با توجه به اوضاع فرهنگی و اجتماعی آن کشورها به وجود آمد. صدور آن به کشورهای درحال رشد به خصوص به کشورهایی که اولین مراحل رشد خود را می‌گذرانند و اکثریت جمعیت آن در تایی ساکنند با مشکلاتی روبرو خواهد بود. برگزیدن چشم و گوش بسته نمونه غربی برای تهیه کتاب ممکن است با هدفهای پیشرفت اقتصادی و اجتماعی سازگار نباشد. از آنجا که برای برگزیدن نمونهٔ کتابخانه‌های عمومی داشتن بودجه‌ای کلان پیش شرط اساسی محسوب می‌شود، مسلماً کمبود بودجه کافی در این امر ایجاد مانع خواهد کرد و به همین ترتیب سایر شرایط مقماتی نیز در این کشورها فراهم نیست.

با توجه به این مسئله که نمونه کتابدار پابرهنه با توجه به شرایط محلی ارائه می‌شود، این نمونه می‌تواند جایگزین مناسب‌تر و ارزاتری برای کشورهای درحال رشد باشد، از منابع موجود مانند نیروی کار حداکثر استفاده به عمل می‌آید، از تأییدی که بر استفاده از سرمایه می‌شود کاسته شده، به جای نمونه غربی، شکل دیگری از سازماندهی به وجود می‌آید که از سرمایه و نیروی کار موجود برای تهیه کتاب استفاده مؤثرتری بعمل آورد، اعتماد بنفس در مردم پرورش داده می‌شود زیرا برای تأمین کارگران غیرحرفه‌ای و تأمین بودجه برمحل

مربوطه تکیه می‌شود، انجمنهای محلی در برنامه‌ریزی و اجرای آن دخالت خواهند داشت و بالاتر از همه بخشی از کل پیشرفت روستا، برنامه‌های آموزشی روستاییان را تشکیل می‌دهد که هدف آن توزیع خدمات به اقلیت محروم ساکن خارج از شهرهاست.

یادآوریها

1. Wijasuriya, D.E.K., Huck-tee, Lim and Nadarajah, Radha. *The Barefoot Librarian: Library Developments in Southeast Asia with Special Reference to Malaysia*. London: Clive Bingley, 1975. p. 6-7.
2. *Education & Training for Librarianship in Southeast Asia: Papers and Proceedings of the second Conference of Southeast Asian Librarians*, held at the University of the Philippines, Queen City, December 10-14, 1973. Editors: Marina G. Dayrit and Namnama P. Hidalgo. Quezon City (Philippines): University of the Philippines Library, 1975. p. 23.
3. Wijasuriya, D.E.K. *et al. op cit.* p. 7.
4. *loc. cit.*
5. Todaro, Michael P. *Economic Development in the Third World*, 2nd ed. New York: Longman, 1981. p. 29-45.
6. Asheim, Lester. *Librarianship in the Developing Countries*. Urbana: University of Illinois Press, 1966. p. 1-32.
7. Asheim, Lester. *op. cit.* p. 33-61
8. Benedict, Burton, ed. *iversity of London*, 1967.
9. Rosenthal, Marilyn M. and Greiner, Jay R. "The Barefoot Doctors of China: from Political Creation to Professionalization." *Human Organization*. 41 (4), Winter, 1982: 330-341 (Includes a literature review on barefoot doctors).
10. Rosenthal, Marilyn M. and Greiner, Jay R. *op. cit.* p. 330.
11. *A Barefoot Doctor's Manual*. rev. & enl. ed. Prepared by the Revolutionary Health Committee of Human Province. Seattle: Madrona Publishers. 1977. p. vii (quoting from Peking Review, 1977).
12. Wang, Virginia Li. "Training of the Barefoot Doctor in the People's Republic of China: from Prevention to Curative Service". *International Journal of Health Issues*, 5 (3), 1975: 475-488.
13. Yau-Long, Gony and Li-min. Chao. "The Role of Barefoot Doctors." *American Journal of Public Health*, 72 (9), 1982: 59-61.
14. Koplan, Jeffrey P. *et al.* "The Barefoot Doctor: Shang-hai Country Revisited." *American Journal of Public Health*, 75 (7), 1985: 768-770.

15. Rosenthal and Creiner. *op. cit.*
16. New, Peter Kong-ming. "Changing Health Policies in the PRC: Another Perspective." *Medical Anthropology Newsletter*, 13 (2), February, 1982: 1-2.
17. Chen, Pi-Chao and Tuna. Chi-hsien. "Primary Health Care in Rural China: Post-1978 Development." *Social Science and Medicine*, 17 (19), 1983: 1411-1417.
18. Yu-Ming. "Barefoot Doctors in Mainland China. A Unique Medical Corps". *Issues and Studies*, 14 (2), February, 1978: 53-64.
19. New, Peter Kong-ming and New, Mary Louise. "The Links Between Health and the Political Structure in New China." *Human Organization*, 34 (3), Fall, 1975: 237-251.
20. Rifkin, Susan B. "Health Care in China." *Impact*, 12 (2), April 1977: 128-134.
21. Silver, George A. "Putting Shoes on the Barefoot Doctor." *The Nation*, 227 (18), 25 November 1978: 569-572.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 پرتال جامع علوم انسانی